

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા

વી.

જગબીર સિંહ અને અન્ય.

સપ્ટેમ્બર ૨૬, ૨૦૦૩

[દોરાઈસ્વામી રાજુ અને અરીજીત પસાયત, ન્યાયમૂર્તીશ્રીઓ]

*ક્રિમિનલ ટ્રાયલ:*

પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા - પુરાવાનું મૂલ્યાંકન - ગુનાહિતતાનું અનુમાન - ઠરાવ્યું કે, જ્યાં આરોપીના ગુના અંગે કોઈ વ્યાજબી શંકા હોય ત્યાં તે હક તરીકે નિર્દોષ છૂટવાને પાત્ર છે - કેસની હકીકતોમાં ઠરાવ્યું કે, પુરાવા વિરોધાભાસી અને અસ્વીકાર્ય છે - તેથી નિર્દોષ છૂટકારો બહાલ રાખવામાં આવ્યો - ભારતીય

દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ – કલમો ૩૦૨, ૩૬૪, ૨૦૧ અને ૩૪.

ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત – પ્રોસિક્યુશનનો કેસ કે આરોપી દ્વારા તે ઘણા વ્યક્તિઓની હાજરીમાં કરવામાં આવી હતી – પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષીઓ તેના વિશે જણાવતા નથી – પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં પણ તેના વિશે કોઈ ઉલ્લેખ નથી – અસર – કેસની હકીકતોમાં ઠરાવ્યું કે, ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત સ્વૈચ્છિક કે માનવાયોગ્ય નથી.

ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ – કોર્ટમાં હાજર રહેલી કોઈપણ વ્યક્તિને સરખામણી માટે લખાણના નમૂના આપવા નિર્દેશ કરવાની કોર્ટની સત્તા – કસ્ટડીમાં રહેલા આરોપીને સરખામણી માટે સહીના નમૂના આપવા માટે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો – કેસ હજી તપાસ હેઠળ છે – કોર્ટ સમક્ષ કોઈ કાર્યવાહી પેન્ડિંગ નથી – ઠરાવ્યું કે, કલમ ૭૩ હેઠળ સત્તાના ઉપયોગ માટે કોર્ટ સમક્ષ કાર્યવાહી પેન્ડિંગ હોવી તે અનિવાર્ય શરત છે – સત્તા કોર્ટને સરખામણી કરવા માટે સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી આપવામાં આવી છે, નહીં કે તપાસ કરનાર અથવા અન્ય એજન્સીને 'સરખામણી કરવા' સક્ષમ બનાવવા માટે – લખાણના નમૂના લેવાની સત્તા કોર્ટમાં પાછળથી શરૂ થનારી કાર્યવાહીમાં સરખામણી માટેની અપેક્ષિત જરૂરિયાત માટે આપવામાં આવી નથી.

ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ – કલમ ૨૭ – શું લાગુ પડે છે –  
અગાઉથી જ ખબર હોય તેવી માહિતીના આધારે મૃતદેહની રિકવરી – ઠરાવ્યું કે,  
કલમ ૨૭ લાગુ પડતી નથી.

પ્રાસિક્યુશનનો આરોપ હતો કે આરોપી-પ્રતિવાદીઓ, જે અને યુ એ, એક જ વર્ષના બાળકને તેની મુક્તિ માટે ખંડણી માંગવાના હેતુથી અપહરણ કર્યું અને તેનું માનવવધ સ્વરૂપનું મૃત્યુ નીપજાવ્યું. ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ પ્રાસિક્યુશનનો કેસ પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા પર આધારિત હતો કે ખંડણીની ચિઠ્ઠી આરોપી, જે ના હસ્તાક્ષરમાં હતી; આરોપીએ પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૦ સમક્ષ ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત કરી હતી; અને પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૨૭ની શરતો મુજબ આરોપી કસ્ટડીમાં હતો ત્યારે તેના દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતીના આધારે મૃતદેહ રિકવર કરવામાં આવ્યો હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવાઓને પૂરતા ગણ્યા અને આરોપી, જે ને ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ ની કલમો ૩૦૨, ૩૬૪, ૨૦૧ અને ૩૮૪ હેઠળ અને આરોપી, યુ ને આઈપીસી ની કલમ ૨૦૧ હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યા. આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલમાં હાઈકોર્ટે તેમને નિર્દોષ જાહેર કર્યા. તેથી, રાજ્ય અને ફરિયાદી દ્વારા આ અપીલો કરવામાં આવી છે.

અપીલકર્તાઓએ દલીલ કરી હતી કે પોલીસ પક્ષપાતી ભૂમિકા અપનાવી રહી

હતી અને કોર્ટ સમક્ષ પૂરતી સામગ્રી રજૂ કરી ન હતી; હાઈકોર્ટ દ્વારા ખંડણીની ચિઝીને ભૂલભરેલી રીતે ફગાવી દેવામાં આવી હતી કારણ કે આરોપીએ તેના પરના હસ્તાક્ષર પોતાના હોવાનું સ્વીકાર્યું હતું અને હેન્ડરાઈટિંગ એક્સપર્ટનો રિપોર્ટ આરોપીની વિરુદ્ધ ઉપયોગ કરવા માટે ઉપલબ્ધ હતો, ખાસ કરીને જ્યારે હસ્તાક્ષર સરખામણી માટે સ્વૈચ્છિક રીતે આપવામાં આવ્યા હતા; આરોપી દ્વારા પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૦ સમક્ષ કરાયેલી ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાતને કોઈ વ્યાજબી આધાર વિના ફગાવી દેવામાં આવી હતી; અને હાઈકોર્ટે એ પરિસ્થિતિ પર ભરોસો રાખવો જોઈતો હતો કે કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન આપેલી માહિતીના આધારે આરોપીના ઘરમાંથી મૃતદેહ રિકવર કરવામાં આવ્યો હતો.

અપીલો ફગાવી દેતાં, કોર્ટે

ઠરાવ્યું: ૧. જ્યાં કોઈ કેસ સંપૂર્ણપણે પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા પર આધારિત હોય, ત્યાં ગુનાહિતતાનું અનુમાન માત્ર ત્યારે જ ન્યાયી ઠેરવી શકાય જ્યારે તમામ ગુનાહિત હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ આરોપીની નિર્દોષતા અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિની ગુનાહિતતા સાથે અસંગત માલૂમ પડે. જે પરિસ્થિતિઓ પરથી આરોપીની ગુનાહિતતાનું અનુમાન દોરવામાં આવે છે તે વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત થવી જોઈએ અને તે પરિસ્થિતિઓ પરથી જે મુખ્ય હકીકતનું અનુમાન કરવા માંગવામાં આવે છે તેની સાથે ગાઢ રીતે જોડાયેલી હોવાનું દર્શાવવું જોઈએ.

જો આરોપીની ગુનાહિતતા અંગે કોઈ વ્યાજબી શંકા હોય, તો તે હક તરીકે નિર્દોષ છૂટવાને પાત્ર છે. [પેરા ૧૭૧-ડી-એફ, ૧૭૩-સી]

પડાલા વીરા રેડ્ડી વી. સ્ટેટ ઓફ એપી એન્ડ અન્ય, એઆઈઆર (૧૯૯૦) એસસી ૭૯; શરદ બિરધીચંદ શારદા વી. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, એઆઈઆર (૧૯૮૪) એસસી ૧૬૨૨, હુકમ સિંહ વી. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, એઆઈઆર (૧૯૭૭) એસસી ૧૦૬૩; ઈરાદુ અને અન્ય વી. સ્ટેટ ઓફ હૈદરાબાદ, એઆઈઆર (૧૯૫૬) એસસી ૩૧૬; ઈરભદ્રપ્પા વી. સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક, એઆઈઆર (૧૯૮૩) એસસી ૪૪૬; સ્ટેટ ઓફ યુપી વી. સુખબાસી અને અન્ય, એઆઈઆર (૧૯૮૫) એસસી ૧૨૨૪; બલવિંદર સિંહ વી. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, એઆઈઆર (૧૯૮૭) એસસી ૩૫૦; અશોક કુમાર ચેટર્જી વી. સ્ટેટ ઓફ એમપી, એઆઈઆર (૧૯૮૯) એસસી ૧૮૯૦; ભગત રામ વી. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, એઆઈઆર (૧૯૫૪) એસસી ૬૨૧, સી. ચેંગા રેડ્ડી અને અન્ય વી. સ્ટેટ ઓફ એપી, [૧૯૯૬] ૧૦ એસસીસી ૧૯૩; સ્ટેટ ઓફ યુપી વી. અશોક કુમાર શ્રીવાસ્તવ, (૧૯૯૨) સીઆરએલ એલ જે ૧૧૦૪, હનુમંત ગોવિંદ નરગુંદકર અને અન્ય વી. સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ, એઆઈઆર (૧૯૫૨) એસસી ૩૪૩ અને સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન વી. રાજારામ, (૨૦૦૩) એઆઈઆર એસસીડબ્લ્યુ ૪૦૯૭, પર ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો.

સર આલ્ફ્રેડ વિલ્સ દ્વારા લિખિત "વિલ્સ પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા" (પ્રકરણ VI) નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો.

૨. આરોપીને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૩ હેઠળ તેની સહીના નમૂના આપવા માટે કસ્ટડીમાં એડિશનલ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ભિવાની સમક્ષ લાવવામાં આવ્યો હતો. કલમ ૭૩ નો બીજો ફક્કો કોર્ટને એવી કોઈ પણ વ્યક્તિ જે કોર્ટમાં હાજર હોય તેને લખાણના નમૂના આપવા નિર્દેશ કરવા સક્ષમ બનાવે છે 'કોર્ટને આવા લખાણની સરખામણી કરવામાં સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી' જે લખાણ તે વ્યક્તિ દ્વારા લખવામાં આવ્યું હોવાનો આક્ષેપ છે. 'કોર્ટને સરખામણી કરવા સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી' એ શબ્દોનો સ્પષ્ટ અર્થ એ છે કે કોર્ટ સમક્ષ કોઈ એવી કાર્યવાહી પેનિંગ છે જેમાં અથવા જેના પરિણામે કોર્ટ માટે આવા લખાણોની સરખામણી કરવી જરૂરી બની શકે છે. આ નિર્દેશ કોર્ટને સરખામણી કરવા સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી આપવાનો હોય છે, નહીં કે તપાસ કરનાર અથવા અન્ય એજન્સીને 'સરખામણી કરવા' સક્ષમ બનાવવા માટે. જો કેસ હજી તપાસ હેઠળ હોય તો કોર્ટ સમક્ષ કોઈ વર્તમાન કાર્યવાહી નથી જેમાં અથવા જેના પરિણામે લખાણોની સરખામણી કરવી જરૂરી બને. કલમ ૭૩ ની ભાષા કોર્ટને આરોપીને એવા કેસમાં લખાણના નમૂના આપવાનો નિર્દેશ કરવાની પરવાનગી આપતી નથી, જે કાર્યવાહી કોર્ટમાં પાછળથી શરૂ થઈ શકે તેમ હોય અને તેમાં સરખામણીની અપેક્ષિત જરૂરિયાત હોય. કલમ ૭૩ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા

સક્ષમ બનવા માટે, કોર્ટ સમક્ષ કાર્યવાહી પેનિંગ હોવી તે અનિવાર્ય શરત છે. તેથી, કથિત ખંડણીની ચિકી પરની સહીની સરખામણી પ્રાસિક્યુશનને કોઈ પણ રીતે મદદ કરતી નથી. [પેરા ૧૭૪-એફ, જી, ૧૭૫-ડી-જી]

સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ વી. રામ બાબુ મિશ્રા, એઆઈઆર (૧૯૮૦) એસસી ૭૯૧, પર ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો.

૩.૧. તે રેકૉર્ડ પર છે કે આરોપી જે ને વિવિધ સ્થળોએ લઈ જવામાં આવી રહ્યો હતો અને જુદા જુદા સમયે તેના પર નિવેદન આપવા માટે દબાણ કરવામાં આવી રહ્યું હતું. જોકે એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે આરોપીએ મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની હાજરીમાં નિવેદન આપ્યું હતું, પરંતુ પુરાવાઓનું સંયુક્ત વાચન દર્શાવે છે કે આ કથિત ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત વિશે અન્ય કોઈ વાત કરતું નથી, તેવા વ્યક્તિઓ પણ નહીં જેઓની પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષીઓ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી છે. જોકે પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૦ એ જણાવ્યું હતું કે ત્યાં ઘણા લોકો હતા જેણે તે સાંભળ્યું હતું, પરંતુ અન્ય કોઈ વ્યક્તિએ તેના વિશે જણાવ્યું નથી. પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૭ અને ૧૦ ના નિવેદનો દર્શાવે છે કે પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષીઓ અને અન્ય ગ્રામજનો તેમજ તેના પિતા અને અન્ય સંબંધીઓ દ્વારા આરોપીની પૂછપરછ કરવામાં આવી રહી હતી. પૂછપરછ આશરે ૩ દિવસ સુધી ચાલી હતી જ્યારે કથિત રીતે જે એ પોતાનો ગુનો કબૂલ કર્યો હતો.

જોકે ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત વિશે જાણ્યા પછી પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૭ દ્વારા પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવવામાં આવ્યો હતો, તેમ છતાં આ મહત્વપૂર્ણ હકીકત વિશે કોઈ ઉલ્લેખ નથી. [પેરા ૧૭૬-બી-ડી]

૩.૨. ચોક્કસ પરિસ્થિતિમાં, કોઈ વિશિષ્ટ પાસાનો ઉલ્લેખ ન કરવાથી પ્રોસિક્યુશનની રજૂઆત શંકાસ્પદ ન બની શકે. પરંતુ જ્યારે વર્તમાન કેસની પરિસ્થિતિઓને સંપૂર્ણતામાં જોવામાં આવે ત્યારે કથિત ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત માનવાલાયક નથી. ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાતને એક વિશ્વસનીય પુરાવો બનાવવા માટે એ દર્શાવવું પડે છે કે તે સ્વૈચ્છિક હતી. પ્રોસિક્યુશન દ્વારા રજૂ કરાયેલ હકીકતલક્ષી ચિત્ર દર્શાવે છે કે કથિત ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત, જો તે કરવામાં આવી હોવાનું કહેવાય તો પણ, તેને સ્વૈચ્છિક કહી શકાય નહીં. હાઈકોર્ટે કથિત ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાતને ફગાવી દઈને યોગ્ય કર્યું હતું. [પેરા ૧૭૬-ડી-એફ]

૪. આરોપીઓની ધરપકડ કયા સ્થળેથી કરવામાં આવી હતી અને રિકવરી કઈ રીતે થઈ તે અંગે અસ્પષ્ટ વિરોધાભાસો છે. જે મૃતદેહ અગાઉથી જ ખબર હોય તેવી માહિતીના આધારે રિકવર કરવામાં આવ્યો હતો, તેથી પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ લાગુ પડતી નથી. [પેરા ૧૭૭-ડી]

આહેર રાજા ખીમા વી. સ્ટેટ ઓફ સૌરાષ્ટ્ર, એઆઈઆર (૧૯૫૬) એસસી ૨૧૭, પર ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો.

પ. ભલે તપાસ સંપૂર્ણપણે ક્ષતિરહિત ન હોય, પરંતુ તે જ સમયે જ્યારે રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલી સામગ્રી અપૂરતી હોય, ત્યારે હાઈકોર્ટ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલા વલણમાં કોઈ ભૂલ કાઢી શકાય નહીં. એવું જણાતું નથી કે ટ્રાયલ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ સમક્ષ તપાસમાં બેદરકારી અથવા યોગ્ય દિશામાં તપાસ ન કરવા અંગે કોઈ ફરિયાદ કરવામાં આવી હોય. [પેરા ૧૭૮-એ-બી]

ક્રિમિનલ એપેલેટ જ્યુરિસડિક્શન: ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૧૭૨૧/૧૯૯૬

મર્ડર રેફરન્સ નંબર ૫૩/૯૫ અને ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૧૩૬-ડીબી/૧૯૯૫ માં પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટના તારીખ ૧૦.૧૦.૯૫ ના ચુકાદા અને આદેશથી.

સાથે

ક્રિમિનલ અપીલ નંબરો ૧૨૩૭-૩૮/૨૦૦૩

ડી.પી. સિંહ, એડિશનલ સ્ટેનિંગ કાઉન્સિલ, વી.કે. ગર્ગ, સુશ્રી એ. અવનીત  
તૂર અને સુશ્રી કવિતા વાડિયા અપીલકર્તા વતી.

ઋષિ મલ્હોત્રા અને પ્રેમ મલ્હોત્રા - ક્રિમિનલ અપીલ નંબરો ૧૨૩૭-૩૮/  
૨૦૦૩ માં અપીલકર્તા વતી.

સુશ્રી અમિતા ગુપ્તા (હાજર નહીં) - ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૧૭૨૧/૧૯૯૬ માં  
પ્રતિવાદી વતી.

કોર્ટનો ચુકાદો અરીજીત પસાયત, ન્યાયમૂર્તી દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો

એસએલપી (ક્રિમિનલ) નંબરો ૧૦૭૬-૧૦૭૭/૧૯૯૬ માં પરવાનગી  
આપવામાં આવી.

પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાની કાયદેસરતાને પડકારતા, હરિયાણા રાજ્ય દ્વારા ૧૯૯૬ ની ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૧૭૨૧ દાખલ કરવામાં આવી છે. અન્ય બે અપીલો ફરિયાદી દ્વારા કરવામાં આવી છે. આશરે ૪ વર્ષનું એક નિર્દોષ બાળક અકુદરતી મૃત્યુનો ભોગ બન્યું હતું. પ્રાસિક્યુશનના જણાવ્યા અનુસાર, પ્રતિવાદીઓએ તેનું અપહરણ કર્યા પછી તેનું માનવવધ સ્વરૂપનું મૃત્યુ નીપજાવ્યું હતું. હત્યા પાછળનો હેતુ તેની મુક્તિ માટે ખંડણીની માંગ કરવાનો હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું હતું. સેશન્સ ૪૪, ભિવાનીએ પ્રતિવાદી-આરોપી જગબીર સિંહને આઈપીસી ની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે દોષિત જાહેર કર્યો હતો. તેને ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ (ટૂંકમાં 'આઈપીસી') ની કલમો ૩૬૪, ૨૦૧ અને ૩૮૪ હેઠળના ગુના માટે પણ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો. આઈપીસી ની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુના માટે તેને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારવામાં આવી હતી અને અન્ય ગુનાઓ માટે કસ્ટડીમાં વિતાવેલી સજાના સમયગાળા જેટલી સજા કરવામાં આવી હતી. આરોપી ઉમેદ સિંહને આઈપીસી ની કલમ ૨૦૧ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો અને તેને ૩ વર્ષની સખત કેદ અને દંડની સજા ભોગવવાનો આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો. બંને આરોપી વ્યક્તિઓએ હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી હતી. હાઈકોર્ટે વિવાદિત ચુકાદા દ્વારા તેમને દોષિત ન ઠેરવ્યા.

પ્રોસિક્યુશનના જણાવ્યા અનુસાર, ભોગ બનનારનું મૃત્યુ ૦૬/૦૮/૧૯૯૧ ના રોજ થયું હતું અને ઘટનાઓ તેમજ બનાવોની સાંકળમાંથી પસાર થઈને, અંતે ૦૮/૦૮/૧૯૯૧ ના રોજ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવવામાં આવ્યો હતો. આ સમયગાળા દરમિયાન, અન્ય કોઈ વ્યક્તિ માટે લખાયેલી ખંડણીની ચિઠ્ઠી ફાટેલી હાલતમાં મળી આવી હતી અને તેના કારણે આરોપી-પ્રતિવાદીઓ સામે શંકા પેદા થઈ હતી. આરોપી-જગબીર એ દયા નંદ (પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૭), જે એક શિક્ષક છે, તેમના સગામાં થાય છે. એવું જણાય છે કે કેટલીક પરિસ્થિતિઓના કારણે, ગ્રામજનોને લાગ્યું કે બાળકના ગુમ થવા માટે આરોપી-જગબીર જવાબદાર હતો. તેને બાળકને રજૂ કરવા માટે સમય આપવામાં આવ્યો હતો. ખંડણીની ચિઠ્ઠી આરોપી-જગબીરના હસ્તાક્ષરમાં હોવાનું માલૂમ પડ્યું હતું અને એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેણે તેના ઘરમાં જ્યાં મૃતદેહ દાટી દીધો હતો તે જગ્યા બતાવી હતી અને તેની માહિતીના આધારે કેટલીક વસ્તુઓ પણ રિકવર કરવામાં આવી હતી. પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૭ નું એવું પણ કથન હતું કે એક સમયે, આરોપી-જગબીરને કથિત ઘટનામાં તેની સંડોવણી દર્શાવતી સામગ્રી સાથે પોલીસ પાસે લઈ જવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ પોલીસે તેની ધરપકડ કરી ન હતી અને તેને છોડી દીધો હતો. એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે જે રીતે તપાસ કરવામાં આવી રહી હતી અને પોલીસની કથિત નિષ્ક્રિયતા અંગે ગંભીર શંકા હતી. તપાસ પૂર્ણ થતાં ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવી હતી અને આરોપીએ ટ્રાયલનો સામનો કર્યો

હતો. ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષનો કેસ પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા પર આધારિત હતો. જે પરિસ્થિતિઓ પ્રોસિક્યુશનના જણાવ્યા મુજબ આરોપીની ગુનાહિતતા સ્થાપિત કરે છે તે નીચે મુજબ છે:

(૧) ખંડણીની ચિઠ્ઠીઓ આરોપી-જગબીર સિંહના હસ્તાક્ષરમાં હતી;

(૨) પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૦ સમક્ષ ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત હતી; અને

(૩) પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ (ટૂંકમાં 'પુરાવા અધિનિયમ') ની કલમ ૨૭ ની શરતો મુજબ આરોપી કસ્ટડીમાં હતો ત્યારે તેના દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતીના આધારે મૃતદેહની રિકવરી.

ટ્રાયલ કોર્ટે ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓને કથિત ગુનાઓ માટે આરોપી વ્યક્તિઓની ગુનાહિતતા સ્થાપિત કરવા માટે પૂરતી ગણી હતી. અપીલમાં, હાઈકોર્ટે આ તારણોને ઉલટાવી દીધા અને આરોપી વ્યક્તિઓને દોષિત ન ઠેરવ્યા.

અપીલોના સમર્થનમાં, રાજ્ય અને ફરિયાદીના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે હાઈકોર્ટનો અભિગમ ભૂલભરેલો હતો. તે એ નોંધવામાં નિષ્ફળ રહી કે પોલીસ પક્ષપાતી ભૂમિકા અપનાવી રહી હતી અને રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલા સાક્ષીઓના પુરાવા એક ચોક્કસ દિશામાં હતા. તપાસ અલગ રીતે કરવામાં આવી હતી અને પોલીસે કોર્ટ સમક્ષ પૂરતી સામગ્રી રજૂ કરી ન હતી. એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે હાઈકોર્ટ દ્વારા ખંડણીની ચિઠ્ઠીને ભૂલભરેલી રીતે ફગાવી દેવામાં આવી છે. તેણે એ નોંધવું જોઈતું હતું કે આરોપી-જગબીરે હસ્તાક્ષર પોતાના હોવાનું સ્વીકાર્યું હતું અને તેથી, હેન્ડરાઈટિંગ એક્સપર્ટનો રિપોર્ટ આરોપીની વિરુદ્ધ ઉપયોગ કરવા માટે ઉપલબ્ધ હતો; ખાસ કરીને જ્યારે હસ્તાક્ષર સરખામણી માટે સ્વૈચ્છિક રીતે આપવામાં આવ્યા હતા. વધુમાં, પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૦ સમક્ષની ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાતને કોઈ વ્યાજબી આધાર વિના ફગાવી દેવામાં આવી છે. અંતે, જ્યારે કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન આપેલી માહિતીના આધારે આરોપીના ઘરમાંથી મૃતદેહ રિકવર કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે હાઈકોર્ટે તેના પર ભરોસો મૂકવો જોઈતો હતો.

જ્યારે આ બાબત સુનાવણી માટે લેવામાં આવી ત્યારે પ્રતિવાદીઓ-આરોપીઓ વતી કોઈ હાજર રહ્યું ન હતું, જોકે પ્રતિવાદીઓ તેમના વકીલ મારફતે હાજર થયા હતા, અને કોઝ લિસ્ટમાં વકીલનું નામ દર્શાવવામાં

આવ્યું હતું.

તે દુર્ભાગ્યપૂર્ણ છે કે એક નિર્દોષ બાળકે પોતાનો જીવ ગુમાવ્યો છે પરંતુ મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે શું આરોપી વ્યક્તિઓ તેના મૃત્યુ માટે જવાબદાર હતા અને શું પ્રાસિક્યુશન તેના દાવાઓ વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવા સક્ષમ હતું. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ કેસ પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા પર આધારિત છે.

આ કોર્ટ દ્વારા સતત એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં કોઈ કેસ સંપૂર્ણપણે પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા પર આધારિત હોય, ત્યાં ગુનાહિતતાનું અનુમાન માત્ર ત્યારે જ ન્યાયી ઠેરવી શકાય જ્યારે તમામ ગુનાહિત હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ આરોપીની નિર્દોષતા અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિની ગુનાહિતતા સાથે અસંગત માલૂમ પડે. (જુઓ હુકમ સિંહ વી. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, એઆઈઆર (૧૯૭૭) એસસી ૧૦૬૩; ઈશદુ અને અન્ય વી. સ્ટેટ ઓફ હૈદરાબાદ, એઆઈઆર (૧૯૫૬) એસસી ૩૧૬; ઈરિભદ્રપ્પા વી. સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક, એઆઈઆર (૧૯૮૩) એસસી ૪૪૬; સ્ટેટ ઓફ ચુપી વી. સુખબાસી અને અન્ય, એઆઈઆર (૧૯૮૫) એસસી ૧૨૨૪; બલવિંદર સિંહ વી. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, એઆઈઆર (૧૯૮૭) એસસી ૩૫૦; અશોક કુમાર ચેટર્જી વી. સ્ટેટ ઓફ એમપી, એઆઈઆર (૧૯૯) એસસી ૧૮૯૦. જે પરિસ્થિતિઓ પરથી

આરોપીની ગુનાહિતતાનું અનુમાન દોરવામાં આવે છે તે વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત થવી જોઈએ અને તે પરિસ્થિતિઓ પરથી જે મુખ્ય હકીકતનું અનુમાન કરવા માંગવામાં આવે છે તેની સાથે ગાઢ રીતે જોડાયેલી હોવાનું દર્શાવવું જોઈએ. ભગત રામ વી. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, એઆઈઆર (૧૯૫૪) એસસી ૬૨૧ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં કેસ પરિસ્થિતિઓ પરથી દોરવામાં આવેલા નિષ્કર્ષ પર આધારિત હોય ત્યાં પરિસ્થિતિઓની સંચિત અસર એવી હોવી જોઈએ જે આરોપીની નિર્દોષતાને નકારે અને ગુનાને વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરે.

આપણે આ કોર્ટના સી. ચેંગા રેડ્ડી અને અન્ય વી. સ્ટેટ ઓફ એપી, [૧૯૯૬] ૧૦ એસસીસી ૧૯૩ ના ચુકાદાનો પણ સંદર્ભ લઈ શકીએ, જેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

"પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા પર આધારિત કેસમાં, પ્રસ્થાપિત કાયદો એ છે કે જે પરિસ્થિતિઓ પરથી ગુનાહિતતાનો નિષ્કર્ષ દોરવામાં આવે છે તે સંપૂર્ણપણે સાબિત થવી જોઈએ અને આવી પરિસ્થિતિઓ નિર્ણાયક પ્રકૃતિની હોવી જોઈએ. તદુપરાંત, તમામ પરિસ્થિતિઓ સંપૂર્ણ હોવી જોઈએ અને પુરાવાની સાંકળમાં કોઈ ખામી બાકી રહેવી જોઈએ નહીં. વધુમાં, સાબિત થયેલી

પરિસ્થિતિઓ માત્ર આરોપીની ગુનાહિતતાની ધારણા સાથે જ સુસંગત હોવી જોઈએ અને તેની નિર્દોષતા સાથે તદ્દન અસંગત હોવી જોઈએ....".

પડાલા વીરા રેડ્ડી વી. સ્ટેટ ઓફ એપી એન્ડ અન્ય, એઆઈઆર (૧૯૯૦) એસસી ૭૯, માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યારે કોઈ કેસ પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા પર આધારિત હોય, ત્યારે આવા પુરાવાઓએ નીચેની કસોટીઓ સંતોષવી આવશ્યક છે:

"(૧) જે પરિસ્થિતિઓ પરથી ગુનાહિતતાનું અનુમાન દોરવા માંગવામાં આવે છે, તે સ્પષ્ટ અને દ્રઢપણે સ્થાપિત હોવી જોઈએ;

(૨) તે પરિસ્થિતિઓ ચોક્કસ વલણ ધરાવતી હોવી જોઈએ જે અચૂકપણે આરોપીની ગુનાહિતતા તરફ આંગળી ચીંધતી હોય;

(૩) પરિસ્થિતિઓએ, સંચિત રીતે જોતાં, એક એવી સંપૂર્ણ સાંકળ બનાવવી જોઈએ કે જેથી તમામ માનવીય સંભાવનાઓ મુજબ આ ગુનો આરોપી દ્વારા જ કરવામાં આવ્યો હોય અને અન્ય

કોઈ દ્વારા નહીં, તેવા નિષ્કર્ષમાંથી બચી શકાય નહીં; અને

(જ) પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા, સજાને બહાલ રાખવા માટે, સંપૂર્ણ હોવા જોઈએ અને આરોપીની ગુનાહિતતા સિવાયની અન્ય કોઈ ધારણાની સમજૂતી આપી ન શકે તેવા હોવા જોઈએ અને આવા પુરાવા માત્ર આરોપીની ગુનાહિતતા સાથે સુસંગત હોવા જોઈએ એટલું જ નહીં પરંતુ તેની નિર્દોષતા સાથે અસંગત હોવા જોઈએ."

સ્ટેટ ઓફ યુપી વી. અશોક કુમાર શ્રીવાસ્તવ, (૧૯૯૨) સીઆરએલ એલજે ૧૧૦૪, માં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે ખૂબ જ કાળજી રાખવી જોઈએ અને જો જેના પર ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો છે તે પુરાવા વ્યાજબી રીતે બે અનુમાનો કરવા સક્ષમ હોય, તો આરોપીની તરફેણવાળું અનુમાન સ્વીકારવું આવશ્યક છે. એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે જેના પર ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો છે તે પરિસ્થિતિઓ સંપૂર્ણપણે પ્રસ્થાપિત થયેલી માલૂમ પડવી જોઈએ અને આ રીતે પ્રસ્થાપિત થયેલી તમામ હકીકતોની સંચિત અસર માત્ર ગુનાહિતતાની ધારણા સાથે જ સુસંગત હોવી જોઈએ.

સર આલ્ફ્રેડ વિલ્સે તેમના પ્રશંસનીય પુસ્તક "વિલ્સ પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા" (પ્રકરણ VI) માં પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવાના કિસ્સામાં ખાસ પાળવા માટેના નીચેના નિયમો નક્કી કર્યા છે: (૧) કોઈપણ કાનૂની અનુમાનના આધાર તરીકે આક્ષેપ કરાયેલી હકીકતો સ્પષ્ટપણે સાબિત થવી જોઈએ અને વ્યાજબી શંકાથી પર રહીને સાબિત કરવા પાત્ર હકીકત સાથે જોડાયેલી હોવી જોઈએ; (૨) સાબિતીનો બોજો હંમેશા એ પક્ષ પર હોય છે જે કોઈપણ હકીકતનું અસ્તિત્વ હોવાનું ભારપૂર્વક જણાવે છે, જે કાનૂની જવાબદારીનું અનુમાન કરે છે; (૩) તમામ કેસોમાં, ભલે તે પ્રત્યક્ષ કે પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા હોય, કેસની પ્રકૃતિ જે ઉત્તમ પુરાવાની પરવાનગી આપે તે રજૂ કરવો જોઈએ; (૪) ગુનાહિતતાના અનુમાનને ન્યાયી ઠેરવવા માટે, દોષારોપણ કરતી હકીકતો આરોપીની નિર્દોષતા સાથે અસંગત હોવી જોઈએ અને તેની ગુનાહિતતા સિવાયની અન્ય કોઈ વ્યાજબી ધારણા પર સમજાવી ન શકાય તેવી હોવી જોઈએ, (૫) જો આરોપીની ગુનાહિતતા અંગે કોઈ વ્યાજબી શંકા હોય, તો તે ન ક તરીકે નિર્દોષ છૂટવાને પાત્ર છે".

એમાં કોઈ શંકા નથી કે સજા માત્ર પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા પર આધારિત હોઈ શકે છે પરંતુ તેની કસોટી આ કોર્ટ દ્વારા ૧૯૫૨ જેટલા જૂના સમયમાં પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા સંબંધિત નક્કી કરાયેલા કાયદાની એરણ પર થવી જોઈએ.

હનુમંત ગોવિંદ નરગુંદકર અને અન્ય વી. સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ,  
એઆઈઆર (૧૯૫૨) એસસી ૩૪૩, માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું  
હતું:

"એ યાદ રાખવું સારું છે કે એવા કેસોમાં જ્યાં પુરાવા  
પરિસ્થિતિલક્ષી પ્રકૃતિના હોય, ત્યાં જે પરિસ્થિતિઓ પરથી  
ગુનાહિતતાનો નિષ્કર્ષ દોરવાનો હોય તે પ્રથમ તબક્કે સંપૂર્ણપણે  
પ્રસ્થાપિત થવી જોઈએ અને આ રીતે પ્રસ્થાપિત થયેલી તમામ  
હકીકતો માત્ર આરોપીની ગુનાહિતતાની ધારણા સાથે જ સુસંગત  
હોવી જોઈએ. ફરીથી, પરિસ્થિતિઓ નિર્ણાયક પ્રકૃતિ અને વલણ  
ધરાવતી હોવી જોઈએ અને તે એવી હોવી જોઈએ જે પ્રસ્તાવિત  
કરાયેલી સાબિતી સિવાયની દરેક ધારણાને બાકાત રાખે. બીજા  
શબ્દોમાં કહીએ તો, પુરાવાની સાંકળ એટલી હદ સુધી સંપૂર્ણ  
હોવી જોઈએ કે જે આરોપીની નિર્દોષતા સાથે સુસંગત નિષ્કર્ષ માટે  
કોઈ વ્યાજબી આધાર ન છોડે અને તે દર્શાવે કે તમામ માનવીય  
સંભાવનાઓ મુજબ આ કૃત્ય આરોપી દ્વારા જ કરવામાં આવ્યું હોવું  
જોઈએ."

ત્યારપછીના એક ચુકાદા શરદ નિરધીચંદ શારદા વી. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, એઆઈઆર (૧૯૮૪) એસસી ૧૬૨૨ નો સંદર્ભ લઈ શકાય. તેમાં, પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા સાથે કામ કરતી વખતે, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સાંકળ સંપૂર્ણ છે તે સાબિત કરવાનો બોજો પ્રાસિક્યુશન પર હતો અને પ્રાસિક્યુશનમાં રહેલી ખામીની ઉણપ ખોટા બચાવ અથવા દલીલ દ્વારા સુધારી શકાતી નથી. આ કોર્ટના શબ્દોમાં, પરિસ્થિતિલક્ષી પુરાવા પર સજા આધારિત રાખતા પહેલાંની પૂર્વશરતો સંપૂર્ણપણે પ્રસ્થાપિત હોવી જોઈએ. તે નીચે મુજબ છે:

(૧) જે પરિસ્થિતિઓ પરથી ગુનાહિતતાનો નિષ્કર્ષ દોરવાનો છે તે સંપૂર્ણપણે પ્રસ્થાપિત થવી જોઈએ. સંબંધિત પરિસ્થિતિઓ પ્રસ્થાપિત થવી જ 'જોઈએ' અથવા 'થવી જોઈએ', 'કદાચ હોઈ શકે' તેમ નહીં;

(૨) આ રીતે પ્રસ્થાપિત હકીકતો માત્ર આરોપીની ગુનાહિતતાની ધારણા સાથે જ સુસંગત હોવી જોઈએ, એટલે કે, આરોપી દોષિત છે તે સિવાય અન્ય કોઈ ધારણા પર તે સમજાવી શકાય તેવી હોવી જોઈએ નહીં;

(૩) પરિસ્થિતિઓ નિર્ણાયક પ્રકૃતિ અને વલણ ધરાવતી હોવી જોઈએ;

(૪) તેઓ સાબિત થનારી ધારણા સિવાયની દરેક સંભવિત ધારણાને બાકાત રાખતી હોવી જોઈએ; અને

(૫) પુરાવાની સાંકળ એટલી સંપૂર્ણ હોવી જોઈએ કે જે આરોપીની નિર્દોષતા સાથે સુસંગત નિષ્કર્ષ માટે કોઈ વ્યાજબી આધાર ન છોડે અને દર્શાવે કે તમામ માનવીય સંભાવનાઓ મુજબ આ કૃત્ય આરોપી દ્વારા જ કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ.

આ પાસાઓ તાજેતરમાં સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન વી. રાજારામ, (૨૦૦૩) એઆઈઆર એસસીડબ્લ્યુ ૪૦૯૭ માં રેખાંકિત કરવામાં આવ્યા હતા.

અમે હાઈલાઈટ કરાયેલી પરિસ્થિતિઓની તપાસ કરીશું. જ્યાં સુધી ખંડણીની ચિઠ્ઠીઓનો સંબંધ છે, પ્રાસિક્ચુશને હેન્ડરાઈટિંગ એક્સપર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા રિપોર્ટ પર ભરોસો રાખવા પ્રયાસ કર્યો હતો. એવું જણાય છે

કે આરોપીને એડિશનલ ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, ભિવાની સમક્ષ લઈ જવામાં આવ્યો હતો. તેમના જણાવ્યા મુજબ, ૧૦/૦૯/૧૯૯૧ ના રોજ આરોપીને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૩ હેઠળ તેની સહીના નમૂના આપવા માટે કસ્ટડીમાં તેમની સમક્ષ લાવવામાં આવ્યો હતો. આ કોર્ટ દ્વારા સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ વી. રામ બાબુ મિશ્રા, એઆઈઆર (૧૯૮૦) એસસી ૭૯૧ માં એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ પાસે તપાસ દરમિયાન સરખામણી માટે આરોપીને તેની સહીના નમૂના આપવાનો નિર્દેશ કરવાની કોઈ સત્તા નથી. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૭૩ નીચે મુજબ છે:

"કલમ ૭૩- સહી, લખાણ અથવા સીલની અન્ય સ્વીકૃત અથવા સાબિત થયેલ સહી, લખાણ અથવા સીલ સાથે સરખામણી: કોઈ સહી, લખાણ અથવા સીલ તે વ્યક્તિની છે કે જેના દ્વારા તે લખાયેલ કે બનેલ હોવાનું તાત્પર્ય છે તે નક્કી કરવા માટે, કોર્ટની સંતોષપૂર્વક તે વ્યક્તિ દ્વારા લખાયેલ અથવા બનેલ હોવાનું સ્વીકૃત અથવા સાબિત થયેલ કોઈપણ સહી, લખાણ અથવા સીલની સરખામણી જે સહી, લખાણ અથવા સીલ સાબિત કરવાની છે તેની સાથે કરી શકાય છે, ભલે તે સહી, લખાણ અથવા સીલ અન્ય કોઈ હેતુ માટે રજૂ અથવા સાબિત કરવામાં આવી ન હોય.

કોર્ટમાં હાજર રહેલી કોઈપણ વ્યક્તિને કોર્ટ આવા લખાણેલા શબ્દો અથવા આંકડાઓની સરખામણી તે વ્યક્તિ દ્વારા લખવામાં આવ્યા હોવાનો આક્ષેપ ધરાવતા કોઈપણ શબ્દો અથવા આંકડાઓ સાથે કરવા સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી કોઈપણ શબ્દો અથવા આંકડા લખવા માટે નિર્દેશ આપી શકે છે.

આ કલમ, કોઈપણ જરૂરી સુધારા સાથે, આંગણીના નિશાનોને પણ લાગુ પડે છે".

કલમ ૭૩ નો બીજો ફક્ત કોર્ટને કોર્ટમાં હાજર રહેલી કોઈપણ વ્યક્તિને 'કોર્ટને સરખામણી કરવા સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી' આવા લખાણની સરખામણી તે વ્યક્તિ દ્વારા લખવામાં આવ્યું હોવાનો આક્ષેપ ધરાવતા લખાણો સાથે કરવા માટે લખાણના નમૂના આપવા નિર્દેશ કરવા સક્ષમ બનાવે છે. 'કોર્ટને સરખામણી કરવા સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી' એ શબ્દોનો સ્પષ્ટ અર્થ એ છે કે કોર્ટ સમક્ષ કોઈ એવી કાર્યવાહી પેન્ડિંગ છે જેમાં અથવા જેના પરિણામે કોર્ટ માટે આવા લખાણોની સરખામણી કરવી જરૂરી બની શકે છે. આ નિર્દેશ કોર્ટને સરખામણી કરવા સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી આપવાનો હોય છે, નહીં કે તપાસ

કરનાર અથવા અન્ય એજન્સીને 'સરખામણી કરવા' સક્ષમ બનાવવા માટે. જો કેસ હજી તપાસ હેઠળ હોય તો કોર્ટ સમક્ષ કોઈ વર્તમાન કાર્યવાહી નથી જેમાં અથવા જેના પરિણામે લખાણોની સરખામણી કરવી જરૂરી બને. કલમ ૭૩ ની ભાષા કોર્ટને આરોપીને એવા કેસમાં લખાણના નમૂના આપવાનો નિર્દેશ કરવાની પરવાનગી આપતી નથી, જે કાર્યવાહી કોર્ટમાં પાછળથી શરૂ થઈ શકે તેમ હોય અને તેમાં સરખામણીની અપેક્ષિત જરૂરિયાત હોય.

કલમ ૭૩ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનવા માટે, કોર્ટ સમક્ષ કાર્યવાહી પેવિંગ હોવી તે અનિવાર્ય શરત છે. તેથી, કથિત ખંડણીની ચિઠ્ઠી પરની સહીની સરખામણી પ્રોસિક્યુશનને કોઈ પણ રીતે મદદ કરતી નથી.

રાજ્યના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૪, એડિશનલ સીએજએમ ના પુરાવા પર ખૂબ જ ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો કે આરોપીએ સ્વીકાર્યું હતું કે સહી તેની હતી. આ નિવેદન કોઈ મદદ કરતું નથી. સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું છે કે આ નિવેદન આરોપી દ્વારા તેમની સમક્ષ પોલીસ અધિકારીઓની હાજરીમાં કરવામાં આવ્યું હતું. બીજી પરિસ્થિતિ પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૦ સમક્ષની કથિત ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત છે. હાઈકોર્ટે પુરાવાનું ખૂબ જ વિગતવાર વિશ્લેષણ કર્યું છે. તે રેકૉર્ડ પર છે કે આરોપી-જગબીરને વિવિધ સ્થળોએ લઈ જવામાં આવી રહ્યો હતો અને જુદા જુદા સમયે

તેના પર નિવેદન આપવા માટે દબાણ કરવામાં આવી રહ્યું હતું. જોકે એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે આરોપીએ મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની હાજરીમાં નિવેદન આપ્યું હતું, પરંતુ પુરાવાઓનું સંયુક્ત વાચન દર્શાવે છે કે આ કથિત ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત વિશે અન્ય કોઈ વાત કરતું નથી, તેવા વ્યક્તિઓ પણ નહીં જેઓની પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષીઓ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી છે. જોકે પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૦ એ જણાવ્યું હતું કે ત્યાં ઘણા લોકો હતા જેણે તે સાંભળ્યું હતું, પરંતુ અન્ય કોઈ વ્યક્તિએ તેના વિશે જણાવ્યું નથી. પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૭ અને ૧૦ ના નિવેદનો દર્શાવે છે કે પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષીઓ અને અન્ય ગ્રામજનો તેમજ તેના પિતા અને અન્ય સંબંધીઓ દ્વારા આરોપીની પૂછપરછ કરવામાં આવી રહી હતી. પૂછપરછ આશરે ૩ દિવસ સુધી ચાલી હતી જ્યારે કથિત રીતે જગબીરે પોતાનો ગુનો કબૂલ કર્યો હતો. જોકે ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત વિશે જાણ્યા પછી પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૭ દ્વારા પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવવામાં આવ્યો હતો, તેમ છતાં આ મહત્વપૂર્ણ હકીકત વિશે કોઈ ઉદ્દેખ નથી. ચોક્કસ પરિસ્થિતિમાં, કોઈ વિશિષ્ટ પાસાનો ઉદ્દેખ ન કરવાથી પ્રોસિક્યુશનની રજૂઆત શંકાસ્પદ ન બની શકે. પરંતુ જ્યારે વર્તમાન કેસની પરિસ્થિતિઓને સંપૂર્ણતામાં જોવામાં આવે ત્યારે કથિત ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત માનવાલાયક નથી. ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાતને એક વિશ્વસનીય પુરાવો બનાવવા માટે એ દર્શાવવું પડે છે કે તે સ્વૈચ્છિક હતી. પ્રોસિક્યુશન દ્વારા રજૂ કરાયેલ હકીકતલક્ષી ચિત્ર દર્શાવે છે કે કથિત ન્યાયિક-

બાહ્ય કબૂલાત, જો તે કરવામાં આવી હોવાનું કહેવાય તો પણ, તેને સ્વૈચ્છિક કહી શકાય નહીં. હાઈકોર્ટે કથિત ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાતને ફગાવી દઈને યોગ્ય કર્યું હતું.

હવે એ જોવાનું બાકી રહે છે કે શું આરોપીના પરિસરમાંથી મૃતદેહની રિકવરી પ્રાસિક્યુશનની રજૂઆતને સ્થાપિત કરે છે કે કેમ. પ્રાસિક્યુશનના જણાવ્યા અનુસાર જ્યારે પંચાયતે આરોપીને છોડવાને જીવતો કે મૃત રજૂ કરવા માટે સમય આપ્યો, ત્યારે તેણે સ્વીકાર્યું કે મૃતદેહ તેના કમ્પાઉન્ડમાં દાટેલો હતો. આરોપીએ જમીન ખોદી અને મૃતદેહનો પગ જોઈને તેઓએ ખોદવાનું બંધ કર્યું અને પોલીસ પાસે ગયા. હાઈકોર્ટે એવું શોધી કાઢ્યું છે કે પ્રાસિક્યુશને એવો દાવો કર્યો હતો કે બંને આરોપીઓની ધરપકડ સબ ઇન્સ્પેક્ટર મહેન્દર સિંહ ભટ્ટી દ્વારા ૦૯/૦૯/૧૯૯૫ ના રોજ જય કેનાલના નાળા પર રાત્રે આશરે ૮.૦૦ વાગ્યે એક ચત્તર સિંહ અને ઓમ પ્રકાશની હાજરીમાં કરવામાં આવી હતી. જોકે, ઓમ પ્રકાશે કેનાલ નજીક પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૨ દ્વારા આરોપીઓની ધરપકડ અંગે ઇનકાર કર્યો છે. પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૨ ના નિવેદન પરથી એવું જણાય છે કે આરોપી વ્યક્તિઓએ તેમની ધરપકડ પછી ખંડણી, મૃતદેહ છુપાવવા અંગેના નિવેદનનો ખુલાસો કર્યો હતો અને તે મૃતદેહ ઉપરોક્ત ચત્તર સિંહ અને ઓમ પ્રકાશની હાજરીમાં રિકવર કરવામાં આવ્યો હતો. ઓમ પ્રકાશના નિવેદનથી આ ખોટું સાબિત થાય છે. આ સાક્ષીના જણાવ્યા અનુસાર,

જ્યારે આરોપીએ અન્ય ઘણા લોકોની હાજરીમાં સ્વૈચ્છિક નિવેદન આપ્યું ત્યારે તેણે તે જગ્યા બતાવી જ્યાં મૃતદેહ દાટવામાં આવ્યો હતો. તેઓ પોલીસ સ્ટેશન ગયા જ્યાં તેઓ પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૨ ને મળ્યા અને તેમને મૃતદેહ મળવા વિશે જણાવ્યું. પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૦ એ તેમને જણાવ્યું કે મૃતદેહ સિનિયર એસપી અથવા ડેપ્યુટી એસપી ને સોંપવાનો હતો. પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૦ ના પુરાવા વધુમાં દર્શાવે છે કે પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષી નંબર-૧૨ અન્ય એક એએસઆઈ અને અન્ય પોલીસ કર્મચારીઓ સાથે ગામમાં ગયા હતા. ત્યાં ઘણા લોકો એકઠા થયા હતા અને ગ્રામજનોએ બૂમો પાડવાનું અને વિરોધ કરવાનું શરૂ કરતાં ઝઘડો થયો હતો; બંને આરોપીઓની ધરપકડ ડેપ્યુટી એસપી દ્વારા કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે આરોપી-જગબીરે ખુલાસો કરતું નિવેદન આપ્યું હતું, જ્યાં તે અને ચત્તર સિંહ પ્રત્યક્ષ સાક્ષી હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું હતું. એક વાત સ્પષ્ટ છે કે આરોપીઓની ધરપકડ કયા સ્થળેથી કરવામાં આવી હતી અને રિકવરી કઈ રીતે થઈ તે અંગે અસ્પષ્ટ વિરોધાભાસો છે. જે મૃતદેહ અગાઉથી જ ખબર હોય તેવી માહિતીના આધારે રિકવર કરવામાં આવ્યો હતો, તેથી પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ લાગુ પડતી નથી. આ કોર્ટ દ્વારા આદેશ રાજા ખીમા વી. સ્ટેટ ઓફ સૌરાષ્ટ્ર, એઆઈઆર (૧૯૫૬) એસસી ૨૧૭ માં અવલોકન કર્યા મુજબ, જો કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન આરોપી દ્વારા કથિત રીતે કરવામાં આવેલી ગુનાહિત વસ્તુઓની રિકવરી પુરાવા તરીકે અસ્વીકાર્ય છે જો પોલીસને અગાઉથી જ ખબર

હોય કે તે ક્યાં છુપાવવામાં આવી હતી. તે આ કેસને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ ના દાયરામાંથી બહાર લઈ જાય છે.

જોકે, જો કોઈ સાક્ષી પર ભરોસો મૂકી શકાય કે તેની હાજરીમાં આરોપી વ્યક્તિએ કોઈ વસ્તુની રિકવરી કરાવી (અલબત્ત જ્યારે પોલીસ કસ્ટડીમાં ન હોય) તો તે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ થી અલગ એક શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિ હોઈ શકે છે. પરંતુ, ઉપર નોંધ્યા મુજબ, હાઈકોર્ટે ન્યાયિક-બાહ્ય કબૂલાત અને કથિત રિકવરીના સંબંધમાં પુરાવાઓને વિરોધાભાસી અને અસ્વીકાર્ય શોધવા માટે વર્તમાન કેસમાં પુરાવાઓનું ખૂબ જ વિગતવાર વિશ્લેષણ કર્યું છે. તેમ હોવાથી, હાઈકોર્ટેના નિષ્કર્ષમાં કોઈ ભૂલ કાઢી શકાય નહીં.

કોઈપણ ઢ્રષ્ટિકોણથી જોતાં હાઈકોર્ટેનો ચુકાદો કોઈ એવી ક્ષતિથી પીડાતો નથી જેમાં હસ્તક્ષેપની જરૂર હોય.

તે સાચું છે કે એક નિર્દોષ બાળકે પોતાનો જીવ ગુમાવ્યો છે અને પુરાવા એકત્રિત કરવાની પદ્ધતિમાં રહેલી ખામી વિશે થોડું સત્ય હોઈ શકે છે. પરંતુ કોર્ટ તેની સમક્ષ લાવવામાં આવેલા પુરાવા પર જ કાર્ય કરી શકે છે. ભલે

તપાસ સંપૂર્ણપણે ક્ષતિરહિત ન હોય, પરંતુ તે જ સમયે જ્યારે રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલી સામગ્રી અપૂરતી હોય, ત્યારે હાઈકોર્ટ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલા વલણમાં કોઈ ભૂલ કાઢી શકાય નહીં. એવું જણાતું નથી કે ટ્રાયલ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ સમક્ષ તપાસમાં બેદરકારી અથવા યોગ્ય દિશામાં તપાસ ન કરવા અંગે કોઈ ફરિયાદ કરવામાં આવી હોય.

અપીલો ગુણવત્તા વિનાની છે અને ફગાવી દેવાને પાત્ર છે, જેનો અમે આદેશ કરીએ છીએ.

એ.કે.ટી.

અપીલો ફગાવી દેવામાં આવી.

*This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.